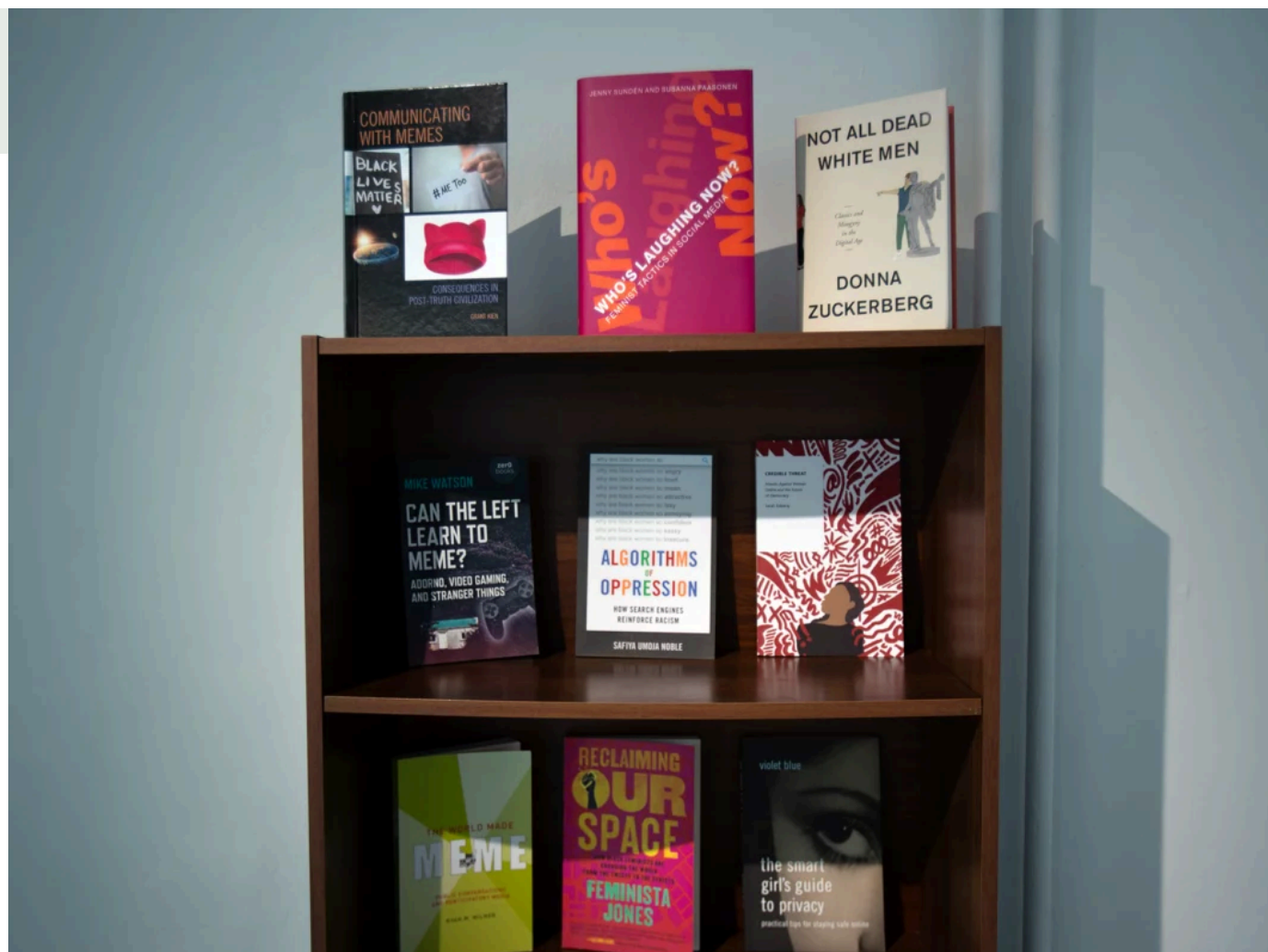

TARINAT JA JULKAISUT
KAIVOLLA-BLOGI
05.03.2024

Vastapuhe ratkaisuna verkkovihan ongelmaan?

Kuva: Jenna Jauhiainen

Vastapuheen käsite on kuluneen vuosikymmenen sisällä omaksuttu julkiseen keskusteluun keinona vastustaa verkon vihapuhetta. Kauniiseen ajatukseen vastapuheesta sisältyy kuitenkin vastuunjaon kannalta rakenteellisia ongelmia. Tässä stissä vastapuhetta lähestytään kriittisistä, mutta rakentavista näkökulmista. Tekstin

ja sen mahdollisuuksia suomalaisissa verkkoympäristöissä sekä pyrkineet kehittämään kestäviä keinoja toimia verkkovihan kanssa.

Vastapuheen käsitettä käytetään usein suhteessa vihapuheen käsitteeseen: **kyse on puheesta vihaa ja sen taustalla olevaa misinformaatiota vastaan**. Vihapuhe tarkoittaa loukkaavaa tai syrjivää puhetta, joka **saa useita ilmenemismuotoja** häiritsevää tai loukkaavasta puheesta aina kokonaisia ihmisryhmiä leimaavaan puheeseen ja väkivaltaan yllyttäviin ilmauksiin. Vihapuheen voi jopa mieltää **verbaaliseksi väkivallaksi**, koska se pyrkii hiljentämään ja haavoittamaan kohteitaan. Yhteiskuntarauhan ja demokratian näkökulmista vihapuhe on ongelma, koska se lietsoo väkivaltaa, hiljentää keskustelua tietyistä puheenaiheista, ja rajoittaa etenkin haavoittuvaisten ihmisryhmien osallistumista julkiseen keskusteluun. **Silloin demokratian toimimiselle oleellinen sananvapaus kapenee ja rajoittuu vain pienen joukon etuoikeudeksi**. Kysymys on oleellinen myös suomalaisen yhteiskunnan toimivuuden kannalta: **digiosallisuus on tunnistettu osaksi kansalaisten toimijuutta ja sen arviointiin on kehitetty mittareita**.

Kuluneen vuosikymmenen aikana etenkin sosiaalisen median jätit ovat ehdottaneet vastapuhetta ratkaisuksi verkkovihaan. Erityisesti Facebookin ja Instagramin omistava suuryhtiö Meta on rahoittanut paljon vastapuhetutkimusta ja tukenut vastapuhekäytänteiden leviämistä esimerkiksi vuonna 2016 perustamansa **Online Civic Courage Initiativen** myötä. Vastapuheen tausta-ajatuksena on, että verkkovihan ongelma ratkaistaan dialogilla myös sellaisten kanssa, jotka ovat eri mieltä kuin itse on. Taustalla on yhdysvaltalainen ihanne sananvapaudesta: loukkaavan tai vaarallisen puheen ongelmat halutaan ratkaista **puhetta lisäämällä** puheen rajoittamisen sijaan. Kun sosiaalisessa mediassa jokaisella yksilöllä on tasavertainen mahdollisuus sanoa mielipiteensä, maailma paranee. Mutta ovatko mahdollisuudet oikeasti tasavertaiset, ja paraneeko maailma todella vastapuheeseen rohkaisemalla?

Viha- ja vastapuheesta ei voi puhua puhumatta *affektiivisestä huomiotaloudesta*. Käsite tarkoittaa sitä, että alustojen toimintajärjestelmä perustuu käyttäjien sitoutumiselle tunnereaktioiden kautta. Sosiaalisen median alustat hyötyvät sekä käyttäjiensä tuottamasta vihapuheesta että vastapuheesta: alustojen näkökulmasta vihapuhe lisää vuorovaikutusta, mikä puolestaan tarkoittaa niille lisää rahaa. Liian toimiva vihapuheen valvonta olisi näin ollen alustoja ylläpitävien yritysten taloudellisten etujen vastaista. Toimiessaan somealustoilla käyttäjät toimivat osana huomiotalouden määrittämiä lainalaisuuksia, jotka liittyvät someyhtiöiden kaupalliseen luonteeseen. Yritysten näkökulmasta vihasta vapaa verkko ei välttämättä kannata.

Voitontavoittelun näkökulma vastapuhekeskusteluun tuo esiin esimerkiksi globaalin yritysvastuun kysymyksiä. Voidaan kysyä, onko someyhtiöiden toimintaan liittyvässä vastuussa sellaisia kohtia, joita ei vielä tunnisteta tarpeeksi hyvin tai joiden osalta vastuullisuuden arvioinnin kehittäminen on vielä kesken.

Käyttäjien toimijuutta korostavan vastapuheen lisäksi tavallisia keinoja huolehtia alustojen inklusiivisuudesta ja vastuullisuudesta ovat faktantarkastus ja moderointi. Faktantarkistus on yleisesti käytetty keino vastustaa misinformaatiota ja disinformaatiota. Se toimii vaihtelevasti, sillä affektiiviseen huomiotalouteen perustuvissa rakenteissa tieto ja "tieto" eivät leviä todenperäisyyden, vaan tunnereaktioiden voimakkuuden perusteella. Tunteita onnistuneesti herättävän väärän tiedon tuottaminen ja levittäminen voi olla rakenteellisesti kevyempää, kuin oikean tiedon tuottaminen ja sen saaminen ihmisten ulottuville.

Moderointi tarkoittaa haitallisten sisältöjen tarkastamista ja tarvittaessa niiden poistamista. Moderointi voi olla joko ennakoivaa (esimerkiksi kirosanojen koneellinen sensurointi verkkopelissä), tai reaktiivista (käyttäjän ilmiantaman tekstin, kuvan, tai videon tarkastus). Haasteena moderoinnissa on resurssien puute: esimerkiksi Facebookilla on yksi moderaattori 200 000 käyttäjää kohti. Loput moderointityöstä ulkoistetaan alustojen käyttäjille tai automatisoidaan.

joukolle ihmisiä, usein globaaliin etelään. Tästä huolimatta kaikki sisällöt arvioidaan kuitenkin pohjois-amerikkalaisin kriteerein. Somealustojen moderointityötä tekeviät ihmiset katselevat huonoissa työoloissa ihmisten verkkoon tuottamaa haitallista materiaalia väkivaltavideoista lapsipornoon. Näiden ihmisten asemasta ei puhuta vielä tarpeeksi. Kärjistäen voisi sanoa, että moderointi on väylä kuljettaa digijäte samaan suuntaan yhdessä muun länsimaiden jätteen kanssa.

Ajatus käyttäjien omasta vastuusta verkkovihan ongelman taltuttamiseksi tuntuu näiden rakenteiden puitteissa taistelulta tuulimyllyjä vastaan. Näyttää siltä, että vastapuhetutkimusta rahoittaneet ja käsitteen juurtumista edesauttaneet sosiaalisen median jätit rohkaisevat käyttäjiään mieluummin vastapuheeseen kuin tarkastelevat kriittisesti omaa rooliaan vihapuheen leviämässä. Yritykset voisivat esimerkiksi lisätä merkittävästi alustojensa eettisesti tuotettua moderaatiota tai muuttaa niiden toimintalogiikkaa. Vastapuheen lisäksi tulisikin pohtia myös sitä, kuinka someyhtiöt voisivat muuttaa alustojensa toimintalogiikkaa sellaiseksi, ettei vihapuhe lähtökohtaisesti olisi taloudellisesti kannattavaa.

Vihapuhe ja vastapuheen mahdollisuudet jakautuvat

Vaikka somea kehystää ihanne kaikille tasa-arvoisesta puhetilasta, sen ulkopuoliset valtasuhteet eivät lakkaa vaikuttamasta siellä. Näiden valtasuhteiden puitteissa toimivat esimerkiksi monien keskustelualustojen anonymiteettiperiaate ja oletus siitä, että vihapuheen tuottajalla on halu asettua rakentavaan dialogiin sellaisen ihmisen kanssa, jota sanoillaan satuttaa.

Lisäksi yhteiskunnan eri syrjinnän muodot tulevat toisinnetuiksi myös digitaalisessa huomiotaloudessa. Vihapuhe ohjautuu ihmisille risteävien erojen eli intersektioiden kautta. Se kohdistuu erityisen voimakkaasti eri vähemmistöihin ja ihmisryhmiin niihin liitettyjen stereotyyppien ja disinformaation perusteella. Vastapuhetta voidaan kritisoida siitä, että se pakottaa vihapuhetta voimakkaimmin kohtaavat ihmiset puolustamaan itse itseään. Samalla sosiaalisen median

Ideaaliesimerkki somejättien määritelmän mukaisesta vastapuheesta on I Am Here -liike, jonka toimijat pyrkivät haastamaan etenkin internetin rassistista, seksististä, homofobista ja ableistista sisältöä. I Am Here sekä tunnistaa tulenarkoja keskusteluketjuja että tarjoaa ohjeita, joiden avulla sen jäsenet voivat rientää avuksi vihapuheen kasautuessa jonkin uutisen, ihmisryhmän tai yksilön kohdalle.

Vastapuhekeskustelua ohjaavat oletukset sivustaseuraajien sekä somekäyttäjien halusta ja tasa-arvoisista mahdollisuuksista toimia kaikissa tilanteissa sosiaalisessa mediassa. Ihmisten mahdollisuudet puuttua verkkovihaan kuitenkin vaihtelevat yksilöllisistä ominaisuuksista ja tilanteista riippuen. Lisäksi on rakenteellinen etuoikeus huomata, että ei ole jonkin tietyn tyyppisen vihapuheen kohteena.

Yksi esimerkki vastapuhetutkimuksen sokeista pisteistä tästä näkökulmasta nousi esiin tutkijoidemme Heidi Kososen ja Susi Nousiaisen tutkimuksessa suomalaisten kehopositiivisuusaktivistien toiminnasta Instagramissa. He tutkivat minkälaisia vastapuheen keinoja käyttävät sellaiset sisällöntuottajat, jotka asettuvat sosiaalisen median (ja laajemmin yhteiskunnan normien) rakenteissa haavoittuvaan asemaan: esimerkiksi toimiessaan naiskoodatun kehon ja vammaisuuden tai lihavuuden intersektiosta käsin.

Kosonen ja Nousiainen huomasivat, että yksi vastapuhetutkimuksen sokeista pisteistä on esimerkiksi tilanteet, joissa vihapuhe ohjautuu yksilöille erityisesti yksityisviesteillä pikemmin kuin julkisessa sosiaalisen median tilassa; sivullisten toteuttama vastapuhe ei tällöin lähtökohtaisesti ole mahdollista. Myös esimerkiksi Naisjärjestöjen keskusliitto huomauttaa esityksessään maalittamisen kriminalisoimiseksi, että vihaa ohjataan käyttäjille paljon yksityisviesteillä, jotka eivät näy muille netinkäyttäjille.

Välittävä ja uudella tavalla organisoituva (verkko)kulttuuri

tapahtuu sosiaalisen median huomiotalouden, algoritmisten rakenteiden ja yhteiskunnallisten eriarvoisuuden rakenteiden ympäristössä. Tällaisessa tilanteessa vastapuhe ratkaisuna verkkovihaan asettaa liikaa vastuuta juuri niille yksilöille, joilla on jo lähtökohtaisesti huonommat mahdollisuudet osallistua julkiseen keskusteluun ja toteuttaa digitaalista osallisuutta.

Niin kauan kuin yksilöt joutuvat toimimaan isoilla alustoilla, **ne sanelevat säännöt, joilla toimitaan**. Se asettaa jotain rajoja sille, millainen vastapuhe on mahdollista. Yksilöiden toimintaa pohdittaessa vastapuheen ei kuitenkaan tarvitse mahtua alustojen sanelemaan malliin. Esimerkiksi yllä mainittujen kehopositiivisuusaktivistien toiminta nostaa esiin myös toisenlaisia vastapuheen mahdollisuuksia. Verkkovihaa ja sen taustalla olevia haitallisia narratiiveja voi vastustaa reaktiivisuuden sijaan proaktiivisin keinoin, tai riemusta ja hoivasta käsin: monet aktivistit ovat esimerkiksi sitoutuneet turvallisemman tilan ajatukseen tilejään ylläpitäessään, ja tuottavat vastarepresentaatiota vihapuheelle monin eri tavoin – vaikkapa tanssin riemusta käsin.

On hyvä myös huomata, että vastapuhe on sosiaalista, yhteisöllistä toimintaa ja verkkotilojen turvallisemmaksi tekeminen yhteinen sosiaalinen vastuu. Myös vastapuheen toimivuus on lopulta kiinni yksilölliset erot ja eriarvoisuudet huomioivien vastapuhekäytänteiden normalisoitumisesta osaksi verkossa toimimisen rakenteita. Esimerkiksi I Am Here -liikkeen vahvuutena on sen osana toimivien ihmisten määrä ja monimuotoisuus. Aito sananvapaus edellyttää julkisen keskustelun ympäristöä, jossa on turvallista puhua: jos voimme luottaa kanssaihminen kohtelevan meitä samanarvoisina, uskallamme osallistua julkiseen keskusteluun. Vastapuhe antaa toivoa siitä, että tulevaisuudessa voi olla kulttuurisia käytänteitä ja niitä tukevia rakenteita, jotka ylläpitävät ja turvaavat ihmisoikeuksien toteutumista. Tämä edellyttää aktiivista tekemistä, mutta jo olemassa olevat esimerkit osoittavat, että se on mahdollista.

Vastapuheen rinnalla myös rakenteiden muuttaminen on välttämätöntä. Tällä saralla lainsäädännön muuttaminen on yksi mahdollinen vaikutuskeino. Vuonna 2023 EU:ssa voimaan astunut Digital Services Act on yksi esimerkki siitä, miten **suureen määrään ihmisiä vaikuttavat digitaaliset alustat** ovat myös suuremmassa vastuussa siitä, mitä niillä tapahtuu. Lainsäädännön muutokset eivät kuitenkaan riitä, jos niitä ei valvota.

jäsenvaltiot ottamaan kantaa oikeuksien loukkauksiin.

Nykyisten sosiaalisen median palveluiden tilalle voidaan tarjota myös parempia vaihtoehtoja organisoida verkkokulttuureja. Sosiaalisen median kaltaisten palveluiden ei tarvitse olla suuryritysten käsissä ja toimia niiden taloudellisen hyödyn reunaehdoilla. Digiosallisuuden käsite tuo näkyviin sitä, että mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun myös digitaalisesti on välttämätöntä toimivalle kansalaisyhteiskunnalle. Sosiaalinen media on väistämättä osa sitä, miten nykyinen kansalaisyhteiskunta toimii, joten sen toiminnan säännöt vaikuttavat merkittävästi yhteiskunnan rakenteisiin. Nykyiset säännöt suosivat suuria kaupallisia toimijoita ihmisten sijaan. Erityisesti tämä korostuu suhteessa jo valmiiksi haavoittuviin ryhmiin.

Ongelma sosiaalisen median järjestämisessä paremmin kansalaisyhteiskunnan tarpeita vastaavaksi ei ole tekninen: epäkaupallisia sosiaalisen median palveluita on ollut saatavilla vuodesta 2008 asti, mutta vasta 2016 julkaistu Mastodon on kasvattanut käyttäjämäärät miljooniin. Hajautetusta rakenteesta huolimatta kaikki sen käyttäjät voivat keskustella keskenään jaetun protokollan ansiosta. Epäkaupalliset vaihtoehdot eivät itsessään ratkaise kaikkia sosiaaliseen mediaan liittyviä ongelmia, mutta ne tarjoavat vaihtoehdon vain voiton tavoitteluun perustuvalla sosiaaliselle medialle.

Valinnat siitä, miten sosiaalinen media organisoidaan, eivät voi olla yksittäisten henkilöiden harteilla. Ratkaisevaa onkin se, mitä instituutiot tekevät. Mitä ovat ne alustat, joilta voi tulevaisuudessa tavoittaa oleelliset järjestöt, instituutiot, yritykset ja viranomaiset? Valitsevatko vaikkapa suomalaiset yliopistot, Amnesty, VR, tai sisäministeriö kilpailla paikasta vihapuheen keskellä, vai ohjaavatko ne viestintäänsä somejättien hallinnoiman huomiotalouden ulkopuolelle?

Hankkeesta

Koneen säätiön rahoittamassa tieteen ja taiteen näkökulmia yhdistävässä hankkeessa *Aktivismi taiteen ja tieteen välisenä: ”tutkivismia” vaikuttavasta vastapuheesta*

muotoja. Hankkeen toteuttajat ovat Jonne Arjoranta, Jenna Jauhiainen, Aleksi Knuutila, Heidi Kosonen ja Susi Nousiainen. Ohjausryhmässä vaikuttavat myös Reeta Pöyhtäri ja Tuija Saresma. Tutustu hankkeeseen: <https://vastapuhe.fi>

Teksti: Aktivismi taiteen ja tieteenteon välineenä -hanke

Jonne Arjoranta on pelitutkimuksen filosofisiin kysymyksiin, hermeneutiikkaan ja verkkokulttuurin tutkimukseen erikoistunut yliopistonlehtori Jyväskylän yliopistolla. Jenna Jauhiainen on kuvataiteilija, joka käsittelee työskentelyssään erityisesti internetkulttuuriin ja meemeihin liittyviä aiheita. Heidi Kosonen on taidehistorian/nykykulttuurin tutkijatohtori, joka on erikoistunut affektiivisiin nykykulttuurin ilmiöihin, kuten vihapuheeseen ja vastapuheeseen, kulttuurisiin tabuihin ja biovaltaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista. Susi Nousiainen on kuvataiteilija ja johtamisen väitöskirjatutkija, joka keskittyy työssään sosiaalisesti kestävämmän tulevaisuuden kysymyksiin.

AVAINSANAT

SOSIAALINEN MEDIA, VASTAPUHE, VERKKOVIHA, VIHAPUHE

Jaa:

Lue lisää

Leikkisiä kaupunkitiloja, leikkivää tutkimusta

Kaivolla-blogi 28.2.2024

Uudelleen suuntauksia

Kaivolla-blogi 19.2.2024

Mitä työtön oikeastaan tarvitsee?

Kaivolla-blogi 14.2.2024

Koneen Säätiö

Lauttasaaren kartano

Otavantie 10

00200 Helsinki

koneensaatio@koneensaatio.fi

Puh. (09) 260 0617

Saaren kartano

saari@koneensaatio.fi

Apurahat

Rahoitetut hankkeet

Tarinat ja julkaisut

Saaren kartanon residenssi

Metsän puolella

Tietoa meistä

Yhteystiedot

©Koneen Säätio 2024

Säännöt ja tietosuojaselosteet